

Aleksandra Vujko*
Tamara Gajić**
Bojana Kovačević***

TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PRIRODNIM PROSTORIMA – EKOTURIZAM FRUŠKE GORE

Sažetak: Zaštićeni prostori mogu obezbediti mogućnosti za višestruku korist: stvaranje prihoda i otvaranje novih radnih mesta, za istraživanje i monitoring, za edukaciju o zaštićenim područjima, za rekreaciju i turizam. Glavni cilj rada je da prikaže identifikaciju, procenu i upotrebu indikatora održivog razvoja turizma u Nacionalnom parku Fruška gora i da prikaže da je ekoturizam održiv i poželjan oblik turizma u zaštićenim prostorima. Osnovna hipoteza od koje se u radu pošlo bila je da se istraže načini upravljanja osetljivim turističkim destinacijama kakve su nacionalni parkovi, sa kvantitativnim i kvalitativnim informacijama šta je to što u budućnosti može povećati održivost razvoja ekoturizma u Srbiji. Jedna od osnovnih metoda kojom se nastojalo doći do takvih podataka bila je SWOT analiza.

Ključne reči: Fruška gora, nacionalni park, turistički razvoj, životna sredina, ekoturizam.

TOURISM IN PROTECTED NATURAL AREAS: ECOTOURISM OF THE FRUŠKA GORA MOUNTAIN

Abstract: Protected areas can provide opportunities for multiple benefits: income generation and job creation, research and monitoring, for training in protected areas, recreation and tourism. The main objective of this paper is to present the identification, evaluation and use of indicators of sustainable tourism development in the National Park and to show that ecotourism is a sustainable and desirable form of tourism in protected areas. The main hypothesis of the work that went was to explore ways of managing sensitive Tourist destinations such as national parks, with quantitative and qualitative information as to what the future may increase the sustainability of ecotourism development in Serbia. One of the basic method that we have tried to get such data was the SWOT analysis.

Keywords: Fruška Gora, National Park, tourism development, environment, ecotourism.

UVOD

Svetska turistička organizacija (*World Tourist Organization* – WTO) definiše održivi turizam kao načelo koje s jedne strane zadovoljava potrebe turista i potrebe turističke destinacije, a s druge strane štiti i povećava turističke mogućnosti za potrebe budućih generacija; zadovoljava potrebe današnjih turista ali i regije domaćina, te istovremeno štiti i uvećava razvojne potencijale (Bramwell et al., 1998). Nacionalni park Fruška gora predstavlja izuzetnu prirodnu i kulturnu vrednost, tako da postoji obaveza države, institucija i svakog pojedinca da vodi brigu o njemu. Kada je ekoturizam u pitanju ta obaveza se još više intenzivira, a regulisana je nacionalnim zakonodavstvom i

* Dr Aleksandra Vujko, istraživač, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, aleksandravujko@yahoo.com.

** Dr Tamara Gajić, profesor strukovnih studija, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Vladimira Perića Valtera 4, Novi Sad, gajic_tamara@yahoo.com.

*** Mr Bojana Kovačević, asistent, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Vladimira Perića Valtera 4, Novi Sad.

međunarodnim sporazumima kojima je i Srbija pristupila. Koncept održivog razvoja turizma uglavnom se bazira na preduzimanju sledećih aktivnosti (Angelus i sar., 2003): novi zakonski i institucionalni aranžmani, odgovarajući finansijsko-ekonomski aranžmani, nova tehnološka i tehnička rešenja, promocija i obrazovanje, novi način javne komunikacije i interakcije, sa naglaskom na otvorenost, participativnost i transparentnost i nove koalicije za održivi razvoj. Navedeni socijalni, ekonomski, politički, ekološko-prostorni i međugeneracijski principi i kriterijumi su ipak opšti, i nisu, dakle, direktno primenjivi. Oni zahtevaju usklađivanje i primenu, što se u većini zemalja koje se suočavaju s ovim problemom i čini. U okviru konkretne strategije ili politike održivog razvoja, kombinuje se veći broj opštih i posebnih načela i kriterijuma. Praksa je pokazala da opšti principi i kategorije koncepta održivosti nisu neposredno upotrebljivi u pripremanju, donošenju i sprovođenju poslovnih odluka, kao i svih odluka koje se tiču održivosti. Ove principe je stoga neophodno operacionalizovati i konkretizovati, tako da izražavaju kriterijume i sadržaje konkretnog tržišnog i geografskog prostora (Munitlak-Ivanović, 2005). S obzirom na to da održivost ima više značenja i sadržaja, za konkretnu zajednicu je održivo ono što: omogućuje trajan ekonomski rast i razvoj, socijalnu prihvatljivost, odnos i meru ekonomskog i socijalnog razvoja usklađuje prema ekološkim kapacitetima i što je politički prihvatljivo (može biti predmet dogovora u zvaničnim institucijama). Sledeća veoma bitna stavka vezana za održivi ekoturizam na planinama bila bi neophodnost uključivanja lokalnog stanovništva u celi tok planiranja, kao i realizacije razvoja ekoturizma, budući da se razvoj destinacije sprovodi na njihovom terenu, pa negativne ili pozitivne posledice oni najbolje osećaju (Stojanović, 2006). U tom smislu, glavni cilj rada je da prikaže identifikaciju, procenu i upotrebu indikatora održivog razvoja turizma u Nacionalnom parku Fruška Gora i da prikaže da je ekoturizam održiv i poželjan oblik turizma u zaštićenim prostorima, da se on iskoristi kao osnova za postavljanje odgovarajuće analize prednosti i nedostataka, povoljnosti i nepovoljnosti ekoturizma Fruške gore, dobijene ispitivanjem mišljenja trenutnih donosilaca odluka u turizmu na ovom prostoru. Svrha rada je da se uočene prednosti i povoljnosti ekoturizma na Fruškoj gori iskoriste za izradu konkretnih inovativnih projekata (Cutumisu, Cottrel, 2004), koji bi razradili sistem unutrašnjih ali i prekograničnih partnerstva kojabi doprinela održivom razvoju, podsticanju poduzetništva i većem broju uživatelja u ekoturizmu Fruške gore.

METODOLOGIJA

Istraživanje je predstavljalo kombinaciju kvantitativnih metoda (statistika i internet analize) i kvalitativnih metoda (intervju, razgovor i pisani dokumenti). U fazi definisanja teorijskog okvira rada korišten je bibliografsko-spekulativni, a prilikom obrade i interpretacije rezultata deskriptivni metod. U cilju dobijanja što boljih rezultata, urađena je i analiza prednosti i nedostataka, povoljnosti i nepovoljnosti (SWOT analiza), ekoturizma Fruške gore, a vođeni su razgovori sa svima koji direktno ili indirektno čine da turizam Nacionalnog parka i njegove neposredne okoline funkcioniše u sadašnjem obliku, a koji bi mogli, naravno, doprineti njegovom razvoju. Vođeni su razgovori sa: mr Dragišom Savićem, dr Aleksandrom Marićem i dipl. inž. šumarstva Goranom Matićem, iz Nacionalnog parka Fruška gora, gospodinom Gvozdenom Perkovićem iz TOV-a, kao i gospođom Tamarom Stojanović zaduženom za pitanje Fruške gore pri Pokrajinskom sekretarijatu za zaštitu životne sredine.

REZULTATI I DISKUSIJA

Fruška gora je proglašena nacionalnim parkom 1960. godine, u cilju osiguranja njene trajne zaštite. Na osnovu člana 49. Zakona o zaštiti životne sredine (*Službeni glasnik RS*, br. 66/91) u zaštićenim prirodnim dobrima se ustanovljavaju režimi I, II i III stepena zaštite, a propisane su i opšte mere za prostor režima I, II i III stepena zaštite. Posebne mere se odnose na zaštitu, očuvanje i unapređenje prostornih celina sa značajnim prirodnim vrednostima i pojavama i to za: prostor režima I stepena, prostor režima II stepena i prostor režima III stepena zaštite. Posebne mere prostora režima I

stepena odnose se na isključenje svih oblika korištenja i aktivnosti osim naučnoistraživačkog rada, kontrolisane edukacije i aktivnosti kojima se sprečava degradacija i nestanak osetljivih ekosistema. To su prostori specifičnih geoloških, geomorfoloških i drugih oblika i pojava, značajni šumski ekosistemi Fruške gore, kao i staništa zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta u okviru zaštite biodiverziteta Nacionalnog parka. Posebne mere prostora režima II stepena odnose se na ugrožene i značajne prostore, sa merama kojima se ograničava i strogo kontroliše korištenje. Dozvoljene su aktivnosti na unapređenju i prezentaciji prirodnih vrednosti. To je najveći deo šumskog kompleksa Nacionalnog parka koji zahteva specifične mere nege i obnove narušenih šumskih ekosistema i staništa značajne flore i faune Fruške gore na kojima su neophodne interventne mere zaštite i očuvanja. Posebne mere prostora režima III stepena odnose se na prostore na kojima je određeno ograničeno korištenje i kontrolisane aktivnosti u skladu sa funkcijama Nacionalnog parka, tradicionalnim privrednim delatnostima i stanovanjem, uključujući i turističku izgradnju. To su turističko-rekreativni i kulturno-istorijski lokaliteti, degradirane površine pod šumskom vegetacijom, površinski kopovi, akumulacije i drugo. S obzirom na to da je Fruška gora podeljena u četiri zone (Vujko, 2011) unutar kojih bi se nalazile staze namenjene ekoturizmu, veoma je važno upoznati se sa prostorima određenog stepena zaštite, da bi se na taj način ustanovila i usaglasila i sama održivost takvog oblika kretanja po planini. Da bi se na ukupnoj površini Nacionalnog parka Fruška gora osigurali uslovi koji su neophodni za njegovo funkcionisanje i opstanak prirodnih i kulturnih vrednosti obavezno je: očuvanje reprezentativnih geoloških, geomorfoloških i hidroloških pojava i odlika, biogeografskih obeležja prostora, ekosistemskog, specijskog i genetskog diverziteta; očuvanje mešovitog sastava autohtonih šumskih ekosistema; očuvanje i obnavljanje genetskog fonda obnovom potencijalne vegetacije i ponovnim unošenjem biljnih i životinjskih vrsta koje su živele na prostoru Nacionalnog parka; prezentacija i popularizacija prirodnih i kulturnih vrednosti Nacionalnog parka; uređivanje prostora i izgradnja objekata u cilju očuvanja, obnavljanja i unapređivanja prirodnih i kulturnih vrednosti u zavisnosti od stepena režima zaštite; sanacija i revitalizacija ugroženih i degradiranih delova Nacionalnog parka; održivi razvoj turističkih, rekreativnih i drugih razvojnih funkcija pri korištenju prirodnih i kulturnih vrednosti, na način kojim se osigurava zaštita i očuvanje tih vrijednosti (Skupština SAP Vojvodine, 1981; Skupština AP Vojvodine, 2004). Iz navedenog se vidi da je svaki oblik turizma, a posebno ekoturizam neophodno razvijati u skladu sa opštim principima održivosti. To pre svega znači da je neophodno upoznati se sa svim normama koje propisuje Nacionalni park Fruška Gora kao institucija. Po rečima dr Aleksandra Marića iz Nacionalnog parka, svaki oblik turizma koji ne narušava prirodno okruženje i dozvoljava što prirodnije kretanje (bicikl, konj, pešačenje, letenje i drugo), održivi je oblik turizma za sam Nacionalni park, a čak je i vrlo poželjan kao aktivnost. Pod očuvanjem prirodnog okruženja podrazumeva se zabrana određenih aktivnosti, a to znači da je na prostoru Nacionalnog parka strogo zabranjeno: seći i uništavati drveće, žbunje i ostalu vegetaciju, kada se time ugrožava šumski ekosistem i narušava zaštita zemljišta od erozije, osim sanitarnih seča. Zatim, čista seča u autohtonim šumskim sastojinama, kao i uništavanje jedinki zaštićenih vrsta biljaka, gljiva, lišajeva i njihovih razvojnih oblika: branjem, sakupljanjem, sečenjem ili čupanjem. Zabranjeno je i hvatati, zarobljavati, ubijati, ili ozleđivati zaštićene vrste životinja, sakupljati ili uništavati jaja ptica, sakupljati ili uništavati gnezda ili legla životinja, uznemiravati životinje u razdoblju gnežđenja i podizanja mladih. Zatim, ugrožavati ili uništavati staništa zaštićenih vrsta, lišajeva, gljiva, biljaka i životinja; unositi alohtone biljne vrste, osim za potrebe sprečavanja erozije i klizišta, ili potrebe obnove šumskog zemljišta i šuma u prostoru pod režimom zaštite II i III stepena; unositi alohtone životinjske vrste koje slobodno žive. Takođe je zabranjeno loviti divljač, izuzev sanitarnog i uzgojnog odstrela na prostoru režima II i III stepena zaštite, te upotreba hemijskih preparata koji se koriste u šumarstvu i poljoprivredi. Zabranjeno je još i graditi objekte, ili izvoditi druge radove kojima se zagađuje vazduh i zemljište, pogoršava kvalitet voda, menja njihova količina, prostorni i vremenski raspored, osim objekata i radova zaštite od erozije, bujica i poplava i objekata za potrebe vodosnabdevanja i hidroenergije na prostoru režima III stepena zaštite. Zatim, graditi nadzemne energetske i druge vodove na prostoru režima I i II stepena zaštite i

podzemne vodove na prostoru režima I stepena zaštite; eksploatirati mineralne i nemineralne sirovine, te graditi nuklearne objekte, deponovati industrijske i komunalne otpade, radioaktivne i druge opasne otpadne materije; graditi magistralne i regionalne puteve na prostoru režima I i II stepena zaštite, osim kada je to predviđeno Prostornim planom prostora Nacionalnog parka; koristiti šumske puteve za javni promet, ali i preduzimati sve druge aktivnosti koje mogu narušiti osnovna obeležja Nacionalnog parka. S obzirom na to da staze namenjene ekoturizmu (Vujko, 2011) prolaze kroz prostor gotovo čitavog parka, veoma je bitno upoznati se prostorima određenog stepena zaštite da bi se na taj način uporedile stvarne mogućnosti za postavljanje staza i njihova izvodljivost. Na prostoru režima I stepena zaštite (Tabela 1) posebno je zabranjeno: svi oblici korištenja prirodnih bogatstava i uključujući sve druge oblike korištenja i aktivnosti; bilo kakvi šumski radovi u izdvojenim šumskim staništima tokom reproduktivnog razdoblja ptica (april–jul).

Tabela 1. Prostor prvog stepena zaštite u NP Fruška gora

Lokaliteti značajnih šumskih ekosistema	Papratski do, Stražilovo, Zmajevac, Kraljeve stolice, Ravne, Jazak, Kraljevac, Biklav.
Geološki i geomorfološki lokaliteti	Paleontološki lokalitet Grgeteg, paleontološko nalazište gornje krede u slivu Orlovačkog, Dobrog i Čerevičkog potoka, Grgurevačka pećina na Popovom čotu, stena Orlovac, paleontološki lokalitet Papradine.
Značajna staništa ugroženih biljnih vrsta	Stanište pljevike na Velikom Gracu, stanište pljevike na Čendrevitom čotu (Kobila), brdo Komesarovac, brdo Podgorac.
Značajna staništa ugroženih vrsta insekata	Ležimir, dolina Rokovog potoka na Glavici, Javornati do kod Starih Ledinaca.
Značajna staništa ugroženih vrsta ptica	Čerevički potok, Rakovački mali potok, Đera kosa, Janok, Radovanac, Šuljam, Srneći potok, Tatarić, Calin potok, Crvene krečane, Kozarski potok, Đurđin grab, Orlovac.

Izvor: Skupština AP Vojvodine, 2004.

S obzirom na to da je u prostorima s prvim stepenom zaštite zabranjena gotovo svaka aktivnost, dozvoljava se samo: naučnoistraživački rad; kontrolisana edukacija i aktivnosti kojima se sprečava degradacija i nestanak osjetljivih ekosistema, to bi značilo da bi kroz taj prostor i kretanje bilo zabranjeno. Po rečima mr Dragiše Savić iz Nacionalnog parka Fruška gora, sve planinarske staze po Fruškoj gori su „nedozvoljene“, iako planinarska društva moraju konsultovati ovu institucije pre bilo kakve akcije, ona to ne čine i nikada to nisu činila. Prećutan je dogovor između Nacionalnog parka Fruška gora kao institucije i planinarskih društava, samo zato što obeležavanje staza direktno ne narušava biodiverzitet. To znači da bi i u slučajevima u kojima staze dodiruju samo delove zone prvog stepena zaštite bilo strogo zabranjeno bilo kakvo zaustavljanje i bio dozvoljen samo prolaz. Prostor režima II stepena zaštite (Tabela 2) obuhvata ugrožene i značajne prostore za zaštitu, očuvanje i obnavljanje prirodnih vrednosti. Merama režima zaštite II stepena se ograničava i strogo kontroliše korištenje prirodnih bogatstava. Dozvoljene aktivnosti su propisane u meri i obimu kojima se unapređuje stanje i prezentacija prirodnih vrednosti Nacionalnog parka.

Tabela 2. Prostor drugog stepena zaštite u NP Fruška gora

Lokaliteti značajnih šumskih ekosistema	Prirodni autohtoni šumski ekosistemi i kulture u funkciji obnove šumskog zemljišta u NP Fruška gora.
Geološki i geomorfološki lokaliteti	Paleontološki lokalitet Grgeteg (deo), Grgurevačka pećina na Popovom čotu (deo), vulkanski tuf kod sela Rakovac, paleontološki lokalitet Šakotinac.
Pojedinačna stabla i grupe stabala	Sastojina crne jove na Andrevlju, sastojina crne jove na Testeri, park manastira Beočin.
Značajna staništa insekata	Dolina banje Kulina kod Ljube, dolina potoka Velešići.
Značajna staništa ugroženih vrsta ptica	Čortanovačka šuma, potok Moharač s akumulacijom, Gložanj – pašnjaci iznad Grgurevaca, Mala Sanča – livade ispod Đurđevca, Krečanske jame.
Površinski kopovi naučnoistraživačke i edukativne namene	Kozje brdo, Popov čot, Općište, Erdelj, Srebro (deo), Crvene krečane.

Izvor: Skupština AP Vojvodine, 2004.

Na prostoru režima II stepena zaštite posebno je zabranjeno: promena namene prostora; eksploatacija mineralnih i nemineralnih sirovina; sakupljanje i korišćenje zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta; izvođenje svih šumskih radova na izdvojenim šumskim staništima tokom reproduktivnog razdoblja ptica (april–jul); pošumljavanje šumskih i travnatih staništa u periodu IV–IX meseca; isušivanje i menjanje ekoloških karakteristika staništa; unošenje alohtonih biljnih vrsta, osim za potrebe sprečavanja erozije i klizišta; naseljavanje alohtonih vrsta životinja u slobodnom prostoru; lov osim za potrebe održavanja zdravstvenog stanja i brojnosti populacije divljači i planskih aktivnosti predviđenih Lovnim osnovama u lovištima; privredni ribolov; preoravanje livada i pašnjaka; ispaša stoke; upotreba insekticida i fungicida; deponovanje čvrstog otpada; upuštanje otpadnih i nepročišćenih voda; izgradnja stalnih i privremenih objekata, osim onih koji se direktno odnose na očuvanje prirodnih odlika lokaliteta; izgradnja ribnjaka i akumulacija; izgradnja novih javnih puteva; postavljanje oznaka na živim stablima pri obeležavanju pravaca kretanja i sličnih informacija; obavljanje svih aktivnosti koje bi mogle narušiti prirodne vrednosti (Skupština AP Vojvodine, 2004). U prostorima s drugim stepenom zaštite zabranjena je promena izgleda prostora, ali dozvoljene aktivnosti idu i više nego u prilog razvoja ekoturizma. Između ostalog dozvoljava se i: sakupljanje divljih vrsta gljiva, biljaka i životinja u skladu s Naredbom o kontroli sakupljanja, upotrebe i prometa divljih biljnih i životinjskih vrsta, uspostavljanje monitoringa radi praćenja, zaštite, očuvanja i unapređivanja zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica, informativno-propagandna prezentacija i edukacija prirodnih vrednosti, košenje livada po propisanoj dinamici za pojedinačan prostor, kontrolisano korišćenje mekih nekategorisanih puteva uz primenu zaštitnih mera od erozije, kontrolisana izgradnja i kretanje po lokalnim putevima, kontrolisano kretanje posetilca (izletnika, planinara i drugo), kontrolirano trasiranje i izgradnja planinarskih i drugih staza, a to bi značilo da bi kroz taj prostor trasiranje staza za ekoturizam bilo izvodljivo i poželjno (Skupština AP Vojvodine, 2004). Po rečima mr Dragiše Savića iz Nacionalnog parka Fruška gora, druga i treća zona su, teritorijalno gledajući, prostori na kojima je poželjno razvijati ekoturizam.

Na prostoru režima III stepena zaštite (Tabela 3) posebno je zabranjeno: promena namene prostora; sakupljanje i korišćenje zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta; eksploatacija mineralnih i nemineralnih sirovina; otvaranje kamenoloma i pozajmišta kamena i peska; eksploatacija vode u industrijske svrhe; izgradnja ribnjaka i akumulacija; izgradnja industrijskih, infrastrukturnih,

hidrotehničkih i drugih objekata čiji rad može negativno uticati na kvalitet tla, vode, vazduha, živog sveta, pejzažne vrednosti i kulturna dobra sa okolinom; sadnja četinarskih i drugih unesenih vrsta osim za potrebe zaštite od erozije i obnove šumskog zemljišta; deponovanje čvrstog otpada; ispuštanje otpadnih i nepročišćenih voda u vodotokove. U prostorima s trećim stepenom zaštite određuje se selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih bogatstava i kontrolisane aktivnosti usklađene s funkcijom Nacionalnog parka, ili su vezane za nasledene tradicionalne oblike obavljanja privrednih delatnosti i stanovanje, uključujući i turističku izgradnju. Između ostalog, dozvoljava se i: razvoj turizma u skladu s mogućnostima prostora, razvoj sportsko-ribolovnog turizma u skladu sa razvojnim tendencijama Nacionalnog parka, izrada programa zaštite i korišćenja faune riba, lov u skladu s lovnoprivrednom osnovom, sportski ribolov na akumulacijama, izgradnja objekata (turističko-rekreativnih, zdravstveno-rehabilitacionih, kulturno-obrazovnih) u skladu sa osetljivošću prostora, u tradicionalnom stilu, izgradnja neophodne infrastrukture za objekte namenjene turizmu, vikend-stanovanju i drugo, tradicionalna poljoprivredna proizvodnja u skladu sa potrebama Nacionalnog parka (voćarstvo, vinogradarstvo, lekovito bilje, organska proizvodnja zdrave hrane, pčelarstvo i drugo), tradicionalne privredne delatnosti u funkciji Nacionalnog parka (zanatstvo, trgovina, hotelijerstvo i drugo), uključivanje lokalnog stanovništva u planirane aktivnosti sa učešćem u ukupnoj turističkoj ponudi, održavanje postojećih puteva, bez proširenja puteva, uređenje izletničkih i drugih prostora, kontrolisano i usmereno kretanje turista (izletnika, planinara, turističkih tura i drugo), kontrolisano korišćenje mekih nekategorisanih puteva uz primenu zaštitnih mera od erozije, kontrolisana izgradnja i kretanje po lokalnim putevima, kontrolirano trasiranje i izgradnja planinarskih i drugih staza (Skupština AP Vojvodine, 2004).

Tabela 3. Prostor trećeg stepena zaštite u NP Fruška gora

Pojedinačna stabla i grupe stabala	Hrast kitnjak na grebenskom putu kod Zmajevca, tri stabla crnog oraha na predelu Kosača, stablo bukve kod predela Banja, petokraka lipa na potezu Pletena anta, stablo cera na grebenskom putu kod Letenke, hrast kitnjak na grebenskom putu kod Đurđinog graba, hrast kitnjak na grebenskom putu kod Lipovog čota, stablo brekinje na grebenskom putu kod Letenke, crni grab na Stražilovu, stablo duglazije kod odmarališta Testera, stablo breze na potezu Brankovac, stablo cera u blizini manastira Đipša, grupa stabala crnog bora kod manastira Hopovo, grupa stabala pitomog kestena kod manastira Beočin, sastojina gvoždenog drveta u šumi Maruša, sastojina crnog oraha u šumi Maruša.
<u>Turističko-rekreativni lokaliteti (ekoturizam)</u>	Čortanovci, Iriški venac, banja Vrdnik, banja Erdevik, Susek-Koruška, Lipovača, Zmajevac, Andrevlje, Brankovac, Osovlje, Glavica, Popovica, Paragovo, Testera, Letenka, Rohalj baze, Janok, Ciganski logor, Viline vode, Stražilovo i manastiri.
Površinski kopovi turističko-rekreativne i kulturno obrazovne namene	Stražilovo I, Stražilovo II, Majdan, Paragovo, Orlovo bojište, Paragovo, Iriški venac, Stari kamenolom Rakovac, Erdevik, Kulina, Ležimir, Srebro (deo), Srednje brdo.
Šumski ekosistemi	Prirodni i veštački šumski ekosistemi oko saobraćajnica i veštački ekosistemi u graničnom pojasu Nacionalnog parka,

	rasadnik Beočin.
Akumulacije	Sot, Bruja.
Građevinski objekti od opšteg interesa	TV toranj na Crvenom čotu, protivgradni poligon na Kraljevim stolicama, vojni objekti.

Izvor: PPPN, 2003.

Imajući sve ovo u vidu, razvoj ekoturizma i postavljenje staza na prostoru Fruške gore imali bi svoje smernice čijim bi se praćenjem brže i lakše došlo do postavljenih ciljeva:

1. Kapacitet, namena i trajnost objekta (i prateće infrastrukture) treba da budu primereni Nacionalnom parku i uslovljeni osetljivošću ekosistema i namenom površine na kojoj se planira izgradnja objekata i obavljanje radova, a prema uslovima iz Analize uticaja objekata i radova na okolinu (uslovi za analizu uticaja, između ostalih, moraju se dobiti od Zavoda za zaštitu prirode Srbije).
2. Ustanoviti staze koje bi na odgovarajući način omogućile adekvatnu prezentaciju geološke prošlosti, geomorfoloških karakteristika, ornitoloških, botaničkih i drugih vrednosti.
3. Staze namenjene ekoturizmu trasirati na prostoru II i III stepena zaštite.
4. U okviru trasiranih staza dozvoljeno je postavljanje informativnih tabli, određivanje mesta za vidikovce s uređenjem (klupe, nadstrešnice i drugo) u skladu sa veličinom i kapacitetom prostora, na način primeren tradicionalnom stilu prostora (Skupština AP Vojvodine, 2004).

Važno je istaći da se ove smernice razvoja ekoturizma koje za prostor Fruške gore proističu iz Prostornog plana Republike Srbije odnose na: podsticanje ravnomernijeg razmeštaja privrednih aktivnosti, usporavanje procesa deagrarizacije, brži razvoj seoskih prostora kroz razvojne programe i projekte s takozvanim čistim tehnologijama, stvaranje teritorijalno diferenciranog ambijenta privređivanja, valorizacija i aktiviranje svih turističkih potencijala prostora turističke regije Fruška gora, koja u turističkom zoniranju i regionalizaciji Republike Srbije ima nacionalni značaj, realizacija prioriteta I grupe za razvoj turističkog prostora Fruške gore (u smislu raspodele podsticajnih, sektorskih republičkih fondova za izradu studija i programa razvoja, prostornih i urbanističkih planova, izgradnju infrastrukture i nekomercijalnih sadržaja društvenog standarda, kao i za zaštitu prirode, životne sredine, prirodne i kulturne baštine ovoga prostora), čuvanje površina i plodnosti poljoprivrednog zemljišta, uporedo s preduzimanjem celovitih i delotvornih mera očuvanja drugih prirodnih resursa za potrebe dugoročnog razvoja.

Imajući u vidu da prostor Fruške gore predstavlja potencijal za razvoj ekoturizma, bilo je neophodno preći na drugi korak, a to je analiza jakih i slabih strana ekoturizma na planini kao i šansi i pretnji za razvoj ovakvog oblika turizma u budućnosti.

Tabela 4. SWOT analiza ekoturizma na Fruškoj gori

Prednosti	Nedostaci
<ul style="list-style-type: none"> • postojanje značajnih turističkih resursa (zaštićena prirodna dobra, izgrađeni sportski objekti, mogućnost ekoturizma kao komplementarnog oblika seoskog, manifestacionog, kulturnog, vinskog i drugih oblika turizma; • multietičnost i tolerantan mentalitet; • postojanje mreže sportskih terena u svim naseljenim mestima; • blizina Čenejskog aerodroma – letenje; • postojanje jedinstvenih istorijskih objekata, kao i 	<ul style="list-style-type: none"> • nedostatak smeštajnih kapaciteta; • nedovoljan broj specijalizovanih stručnjaka; • nedostatak objedinjene turističke ponude; • slabe analitičke i statističke baze; • nedovoljna iskorištenost Fruške gore kao resursa; • nedostatak interne komunikacije; • nedostatak informativnog centra; • nedostatak kamping-prostora; • nedostatak javnih toaleta;

<ul style="list-style-type: none"> geografskih specifičnosti; postojanje sadržajno raznolikih manifestacija; negovanje tradicije vinarstva (Erdevik, Sremski Karlovci, Banoštor i druga mesta); solidna putna struktura i dobar položaj. 	<ul style="list-style-type: none"> loš turistički marketing; odsustvo veb-portala o turizmu; nedovoljna turistička signalizacija; nepostojanje bazena.
Povoljnosti	Nepovoljnosti
<ul style="list-style-type: none"> poboljšanje ponude kroz organizovan i zajednički nastup; specijalizacija ugostiteljske i turističke ponude; povećanje broja manifestacija; standardizacija i unapređenje kvaliteta objekata; poboljšanje propagandne i marketinške delatnosti; pokrajinski i republički fondovi; fondovi Europske unije; učestvovanje u prekograničnim projektima; IPA fondovi; blizina Beograda i Novog Sada kao glavnih emitivnih centara Srbije; blizina Iloka (Hrvatska); sajmovi i portali turističko sportsko-rekreativne ponude – dobar imidž (biciklizam, planinarenje, terensko jahanje). 	<ul style="list-style-type: none"> devastiranje prirodnih dobara povećanjem prometa turista; nerazumevanje važnosti zajedničke ponude; značajne promene u političkoj sferi; slaba koordinacija sa susednim regijama i zemljama; nepovoljna ekonomska situacija; malo tržište; jaka konkurencija u regijama; zapoštavanje turizma od strane donosilaca odluka.

Rezultati analize dali su veoma interesantne podatke. Potencijali za razvoj ekoturizma na Fruškoj gori su realni, ovakav oblik turizma je čak poželjan oblik turizma za teritoriju Nacionalnog parka Fruška gora. Problemi se uočavaju kada je vlasništvo u pitanju, jer je vlasnička struktura pojedinih prostora (jezera) takva da je čak sedamdeset posto teritorija jezera u vlasništvu lokalne samouprave, a ostatak dele vodoprivreda (Vode Vojvodine) i Nacionalni park Fruška gora. Ali recimo da su sve to samo izgovori za nepostojanje inicijative i nerazumevanje značaja koji ekoturizam može da ima za ovaj region. Šansi za razvoj ekoturizma ima na pretek, ali svakako je neophodno urediti prostore na kojima bi stajali pokretni toaleti, korpe za otpatke i po koja klupa. Zajedno sa adekvatnom turističkom signalizacijom, to bi bio gotovo neprimetan izdatak za budžet lokalne samouprave, Nacionalni park Fruška gora ili Pokrajinski sekretarijat za zaštitu životne sredine.

ZAKLJUČAK

Ekoturizam u prirodi naglo je stekao svoju popularnost, te je stoga Nemački federalni institut za ekologiju, okruženje i planiranje šuma opisao najvažnije učinke koje bi mogao imati na okruženje ukoliko bi se nekontrolisano razvijao. Glavni problem, u tom slučaju, bila bi erozija zemljišta (izazvana proklizavanjem točkova bicikala ili konjskih kopita), posebno onda kada je zemljište vlažno. Kako većina ekoturista više vole staze koje vode kroz šumske predele, onda je jasno koliko štete mogu naneti nekontrolisana vožnja bicikala, jahanje i šetnje. Vozi se ili pešači preko biljaka ili se one lome, oštećuje se i korenje drveća, a usled nedisciplinovanog kretanja po pošumljenim prostorima i poljskim stazama, životinje (posebno ptice) u sezoni parenja, mogu da se uplaše. Dakle, uočava se neophodnost kontrole ekoturizma, jer se kroz zaštićene prostore svakako kreće, a kontrola tog kretanja smanjila bi eventualnu štetu na biodiverzitet i degradacione procese. Ukoliko se to uspešno realizuje moguće je računati na pozitivne učinke, a kada je ekoturizam, u pitanju Svetska turistička organizacija izdvaja sledeće: uticaj na zaposlenost radnika (najpre žena i manjih etničkih zajednica) u poljoprivredi, ribarstvu, zanatstvu (preporod retkih zanata); formiranje lokalnih turističkih organizacija; sticanje novih znanja zaposlenih u turizmu, što daje podstrek razvoju ljudskih resursa; razvoj lokalne infrastrukture; potpomaže se formiranje novih tržišta za lokalne proizvode; podstiče se organizovanje raznih usluga (kulturnih ili trgovačkih kroz prodaju lokalnih specijaliteta); poboljšanje stanja životne sredine; učestvovanje turizma u sufinansiranju

ŠKOLA BIZNISA

zaštićenih delova prirode i kulturno-istorijskih spomenika, kao i jačanje svesti o zaštiti životne sredine i kulturne baštine (Tomić i sar., 2004; Grzinić, Juraj, 2007; Vujko, Plavša, 2010; Vujko, 2011). Imajući sve ovo u vidu, možemo zaključiti da ekoturizam Fruške gore ima dobre perspektive, s obzirom na prirodne pogodnosti koje planina poseduje i rastuće potrebe stanovništva u urbanim sredinama za kratkim i kvalitetnim boravcima u prirodi. U slučaju dobre organizacije i atraktivnog sadržaja ekoturizma (uz dobru propagandu i marketinšku afirmaciju) ova planina bi mogla postati veoma atraktivna, a ekoturizam osnovni motiv uključenja u turistička kretanja. Jedan od osnovnih uslova održivog razvoja turizma je plan edukacije svih učesnika u turizmu: turističkih radnika, lokalnog stanovništva, turista i svih ostalih uključenih u turističke i prateće aktivnosti.

LITERATURA

- [1] Angelus, J. i sar. (2003). *Enciklopedija Životna sredina i održivi razvoj: knjiga tačnih odgovora*. Beograd: Ecolibri; Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- [2] Bramwell, B. et al. (1998). *Sustainable tourism management: Principles and Practice*. Tilburg, Netherlands: Tilburg University Press.
- [3] Cutumisu, N., Cottrell, S. (2006). Images of a sustainable tourism development strategy in WWF Pan Parks: Comparison between a Swedish and Romanian National Park. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Volume 6, Number 2, August 2006, pp. 150–167.
- [4] Grzinić, J., Juraj, D. (2007). Turizam u zaštićenim prirodnim područjima – ekoturistički proizvod Istre. *Turizam*, broj 11/2007. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.
- [5] Munitlak-Ivanović, O. (2005). *Ekološki aspekti održivog razvoja – međunarodna i regionalna komparacija*, doktorska teza. Novi Sad: Ekonomski fakultet u Subotici.
- [6] Skupština AP Vojvodine (2004). *Prostorni plan prostora posebne namene Fruške gore do 2022. godine*.
- [7] Skupština SAP Vojvodine (1981). *Regionalni prostorni plan Fruške gore do 2000. godine*.
- [8] Stojanović, V. (2006). *Održivi razvoj turizma i životne sredine*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- [9] Tomić, P. i sar. (2004). *Zaštićena prirodna dobra i ekoturizam Vojvodine*. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- [10] Vujko, A. (2011). *Fruška gora i Vršачke planine – sadašnje i buduće destinacije sportsko-rekreativnog turizma*, doktorska teza. Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet.
- [11] Vujko, A., Plavša, J. (2011). Networking of Fruška gora lakes tourist offer through system of cyclepaths – case study Sot, Bruje and Moharač. *Turizam*, Volume 15, Issue 1, pp. 1–10. Novi Sad: Faculty of Science.

Primljeno: 14.06.2012.

Odobreno: 01.10.2012.